

САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
Зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије одржаног
12. марта 2012. године на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу
Година IV / Књ. 1

Издавач

Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу

Уређивачки одбор

проф. др Милош Ковачевић
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Никола Рамић
проф. др Драган Бошковић
доц. др Маја Анђелковић
доц. др Часлав Николић
Јелена Петковић

Одговорни уредник

доц. др Маја Анђелковић

Рецензенти

проф. др Милош Ковачевић
проф. др Божинка Петронијевић
др Стана Ристић, научни саветник
проф. др Радивоје Младеновић
проф. др Никола Рамић
проф. др Тијана Ашић
проф. др Мирјана Мишковић Луковић
проф. др Јована Димитријевић Савић
проф. др Анђелка Пејовић
доц. др Владимир Поломац
доц. др Сања Ђуровић
доц. др Ана Јовановић

Лектура и коректура

Бојана Вељовић
Тања Танасковић

За издавача

проф. др Иван Коларић
декан ФИЛУМ-а

Технички уредници

Срђан Стевановић
Стефан Секулић

Штампа

Интерагент, Крагујевац

Тираж

150 примерака

Зборник радова са IV научног скупа младих филолога Србије,
одржаног 12. марта 2012. године
на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу

**САВРЕМЕНА ПРОУЧАВАЊА
ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ**
Година IV / књ. 1

Крагујевац, 2013.

**ОБРАЋАЊЕ ПРОДЕКАНА ЗА НАУКУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКОГ ФАКУЛТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
ПРОФ. ДР ДРАГАНА БОШКОВИЋА УЧЕСНИЦИМА
IV НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ**

Поштовани председавајући научног скупа,
поштоване колегинице и колеге,
драги докторанти!

Најискреније дирнут овако великим бројем младих научника филологије, успехом овога нашег окупљања и свечаним духом овога дана, не преостаје ми у овоме моменту ништа друго него да вам усмерим пажњу на онај официјелни, али и на онај мање официјелни аспект нашег сусрета.

Официјелно или формално-академски посматрано, овај четврти по реду *НАУЧНИ СКУП МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ (постдипломаца и доктораната)*, изникао је из Докторских студија из филологије (језик и књижевност), које је 2008. године Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу као прве оваквог типа покренуо у Републици Србији. Као један од облика научноистраживачких активности доктораната претпостављено је и учествовање на домаћим и иностраним научним скуповима. Осмишљен, дакле, као део програма Докторских студија из језика и књижевности, а на иницијативу асистената Катедре за српски језик и Колегијума за докторске студије, *ПРВИ НАУЧНИ СКУП МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ (доктораната и постдипломаца)*, одржан пре две године, био је и први научни скуп оваквог карактера у Републици Србији. Настављајући ову, у научном смислу вредну традицију, могу да констатујем да је и следећи, други по реду, и овај трећи скуп увелико надмашио оквири програма докторских студија и наставио да живи не само као национални него и као међународни научни скуп младих филолога. Док смо га стварали, морам вам признати да смо овај скуп замишљали у много скромнијем обиму и да можда нико од нас није имао смелости да помисли да је нешто у овако великом вашем одзиву могуће. Хвала вам, поштоване колегинице и колеге, што сте нас подсетили да заправо једино на овом свету има смисла желети, стварати и живети немогуће.

А говорити о немогућем значи прећи са официјелног на неофицијелни дискурс, са протоколарне на непосреднију страну нашег окупљања. У том, мање формалном духу посматрано, поштоване колегинице и колеге, желео бих са вама да поделим само једну мисао. Желим заправо да вам само кажем: *под академским и научноистраживачким сунцем увек шражише местио за сумњу, игру и животи*. Парафразирајући наслов интервјуа једног познатог српског писца, покушавам да укажем на карактер ваше научне мисије: ако ви не удахнете живот пољу науке у којем се налазите, академском знању и образовању, они ће остати мртва слова, архивски подаци лишени смисла, извори стереотипа и заблуда, клице дискриминаторне свести. Да бисте укинули такав трагични сценарио, наука мора живи, а она то може само ако се претвори у игру, најозбиљнију и најкреативнију, онакву каква краси сваку уметност. Уметност научног мишљења и истраживачка игра састоји се од перманентне скепсе, превођења рација у живот, у схватању објективности не као једнозначног феномена него као фигуре, а да би-

сте је разиграли и да бисте дозвали до сада негледани смисао, сумњајте у ауторитете и текстове. Сумњајте, посебно, у идеологије, и не заборавите оно што нас је Михаил Бахтин научио, да је свака реч, па и она најмања, обојена идејом, дакле, идеологијом. Не делећи науку од уметности, осетићете интегралност живота и спознајте; не бежећи од сентименталности и патетике, избећићете их; не бежећи од грандилоквијенције, ћутаћете; бивајући дисциплиновани и педантни, остаћете опијени оним најсочнијим смислом који вам ваш рад може донети. Клони-те се лажних дилема као домаће-страно, локално-глобално, ми-они, старо-ново српско-европско – јер оне су срж идеолошког редукционизма и искључивости ио јер баш негде између вештачки произведних полова лежи залог нашег научног живота, књижевнотеоријских и лингвистичких авантура. Окрећите се највишим вредностима, најбољем што су српски језик, књижевност и култура дали, и нама и свету, и будите део нових читања велике историје светске књижевности и културе која је створила и обележила историју овога света и свакога од нас. Не бојте се, јер нема погрешних читања - додају вам из недавне прошлости Харолд Блум, Џефри Хартман и Жак Дерида - али се прибојавајте јефтиних трикова, дневних вредности, константних манипулација знаковима, ситних идеолошких и научноистраживачких смицалица које, нажалост, често красе и наше друштво и нашу академску средину и нас саме, и тешите се - рекох да сте нас ви на то подсетили - искуством немогућег, симболичким и научним смислом који превазилази људску ускогрудост.

Слободно тврдећи да је ФИЛУМ-ов НАУЧНИ СКУП МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ већ постао део најквалитетније научноистраживачке традиције Универзитета у Крагујевцу и академских територија наше земље, преостаје ми да захвалим нашем Универзитету који нам је и овом приликом изашао у сусрет, Организационом одбору скупа, али и свима онима који су се ангажовали око организовања овог скупа. Преостаје ми и да верујем да су у свим учесницима скупа похрањени они дубоки плодови који припадају и нашим данима и данима који долазе, а који ће допринети да књижевнотеоријска и лингвистичка, дакле, хуманистичка херменеутика настави да живи. Желим да се никада не покајете, да вас и идуће године сусретнемо на овом месту и да наставимо да стварамо оно најбоље у нашем академском врту. Па ипак, изнад свега желим да посумњате у моје речи и овај поздравни говор. Желим вам, заправо, само један, пријатним тренуцима испуњен дан! А мени нећете замерити ако вам, као стари и убоги професор, најискреније признам да сам данас овде искључиво да бих уживао у вама, вашем знању, лепоти, истраживачком ентузијазму, научној вреви.

Срећно и хвала вам!

Проф. др Драган Бошковић

О ПРВОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА

Ево и четврти пут зборника *Савремена проучавања језика и књижевности*, који чине радови саопштени на Четвртом скупу младих филолога, који је у организацији Филолошко-уметничког факултета одржан 12. марта 2012. год. у Крагујевцу. Како и сам наслов зборника сугерише, а што потврђују и зборници са претходних трију скупова, скуп младих филолога тематски се, условно, дели на лингвистички и књижевни део. Кажемо условно, јер у великом броју радова, посебно оних стилистичких, а неретко и оних књижевнотеоријски јаче усмерених – превладава интегрални језичко-књижевни приступ, не само тематски него и методолошки.

Уже тематски гледано, лингвистички део скупа чинило је 87 реферата и саопштења, од којих је, наконведеног рецензентског поступка, њих 65 завредило да се нађе у зборнику, као вредни лингвистички приноси. Мало је скупова на којима се и поднесе, а камоли, након рецензирања, за штампу одобри чак 65 радова. Та чињеница не може а да не изазове најмање троструко задовољство. Најпре задовољство организатора што су успели окупити толико младих лингвиста, потом задовољство што су реферати окупљених млади лингвисти таквога квалитета да би највећи број могао без икакве прераде бити штампан у најпознатијим општелингвистичким и србистичким лингвистичким часописима, и треће – без сумње највеће задовољство – што филологија у Србији, из које је и било највише учесника скупа, има тако добар научни подмладак, који је далеко од „почетништва“ ако на то значење неке реч подмладак асоцира.

Врло је значајно истаћи да су лингвистички прилози дисциплинарно врло разноврсни, што ће свако ко се са зборником и само површно упозна приметити, и што је, без сумње, још једна неспорна вредност и скупа и зборника. Уопштено говорећи, јер је строгу и прецизни систематизацију тешко извести, сви за штампу одобрени радови дисциплинарно би се могли поделити у неколико категорија. Према редоследу у зборнику, прву групу чине радови који припадају области *историјско-језичких и дијалектолошких истраживања*, а њих је у овоме зборнику укупно осам; другу групу чини пет радова који се баве морфолошком и/или творбеном проблематиком; трећу групу чини чак 13 радова који осветљавају различите лексиколошке проблеме; у четврту групу сврстано је деветнаест синтаксичких и стилистичких радова, прве свега зато што највећи број оних стилистичких потпада под синтаксостилистику; пету групу чине радови који дисциплинарно репрезентују примењену лингвистику, у њеним различитим поддисциплинама, а таквих је радова у овоме зборнику шеснаест.

Много би простора заузело чак и поддисциплинарно експанаторно класификовање ових радова, а камоли осврт на различите примењене методолошке поступке у њиховој изради. Уопштено говорећи, може се рећи да овај збор-

ник одражава готово све релевантне системсколингвистичке и интердисциплинарне лингвистичке области, али и готово све модерне методолошке лингвистичке приступе најпримереније изабраним предметима истраживања. Посматрајући само из тог угла, ови радови заиста представљају врло вредне лингвистичке прилоге, за које би се, у великом броју случајева, пре могло помислити да су их писали искусни лингвисти, а не лингвисти који тек закорачују у науку, или су у науци тек одавно направили прве кораке. Зато ће овај зборник бити од користи свим филолозима, јер његови радови представљају значајан помак у разрешењу или тек постављених или често постављаних језичких питања. Из тих разлога, са подједнаким како задовољством тако и поносом и учесника и организатора, предајемо га јавности.

Крагујевац, 12. 3. 2013.

Проф. др Милош Ковачевић

САДРЖАЈ

ОБРАЂАЊЕ ПРОДЕКАНА ЗА НАУКУ
ФИЛОЛОШКО-УМЕТНИЧКОГ ФАКУЛТЕТА У КРАГУЈЕВЦУ
ПРОФ. ДР ДРАГАНА БОШКОВИЋА УЧЕСНИЦИМА
IV НАУЧНОГ СКУПА МЛАДИХ ФИЛОЛОГА СРБИЈЕ / 5

О ПРВОЈ КЊИЗИ ЗБОРНИКА / 7

Данка Урошевић и Ивана Чанчар

О ГЛАГОЛИМА *вѣзѣрѣти* И *оуѣзѣрѣти* У СТАРОСЛОВЕНСКОМ
ЈЕЗИКУ (С ОСВРТОМ НА СТАЊЕ У ГРЧКОМ ЈЕЗИКУ) / 19

Светлана Слијепчевић, Ана Сивачки

О РАЗВОЈУ ТЕРМИНА МАЈКА, ОТАЦ, СИН И КЋИ У ИНДОЕВРОПСКИМ
ЈЕЗИЦИМА
(С ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА СРПСКИ И АЛБАНСКИ) / 33

Драгана Радовановић

ЈЕТРВА, СВЕКРВА У СРПСКИМ ДИЈАЛЕКТИМА / 43

Ана Савић Грујић

ОПШТИ ПАДЕЖ У ГОВОРИМА
ПРИЗРЕНСКО-ТИМОЧКЕ ДИЈАЛЕКАТСКЕ ОБЛАСТИ / 55

Тања Милосављевић

НАЗИВИ ЗА СВИРАЛУ У СВЕТЛУ ЈЕЗИЧКЕ ИНТЕРФЕРЕНЦИЈЕ / 65

Жељко Сипејановић

НАЗИВИ ОБЈЕКАТА ЗА СМЕШТАЈ ЖИВОТИЊА У
РЕЧНИКУ СРПСКИХ ГОВОРА ВОЈВОДИНЕ / 77

Ана Тешић

АНАЛИЗА НАЗИВА МИТОЛОШКИХ БИЋА РОМАНСКОГ
ПОРЕКЛА У ГОВОРИМА ЈАДРАНСКОГ ПРИМОРЈА / 91

Владимир Вукомановић

ИНДОЕВРОПСКА ФИЛОЛОГИЈА И ЕСТЕТСКА ФОРМА ИГРЕ / 103

Данило Алексић

ПРОБЛЕМ ДИСТИНКЦИЈЕ АПСТРАКТНО-КОНКРЕТНО
И КЛАСИФИКАЦИЈА ИМЕНИЦА / 115

Даница Јерошијевић

НОВИЈЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ ТВОРБЕ РЕЧИ У
САВРЕМЕНОМ ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 127

Сања Рагић

СТРАНА ПРЕПОЗИТИВНА КОМПОНЕНТА Е- У
САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 139

Тијана Биберцић

ТРЕНУТНИ ГЛАГОЛИ У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 147

Киметиа Хрњак Хамидовић

ИМПЕРФЕКТИЗАЦИЈА ГЛАГОЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ И ЊИХОВИ
ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТИ У ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 159

Ана Ранђеловић

АРХАИЗМИ И ИСТОРИЗМИ У РЕЧНИКУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 171

Ивана Смаилагић

СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ОСНОВНИХ НАЗИВА ЗА
БОЈЕ У ШВЕДСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 181

Јелена Јанковић

ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА СА
ЛЕКСЕМОМ ЈЕЗИК / ЈЕЗУК У ДЕСКРИПТИВНИМ И ФРАЗЕОЛОШКИМ
РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ И ПОЉСКОГ ЈЕЗИКА / 195

Светла Рускова Ђермановић

ОСВРТ НА УПОТРЕБУ ГЛАГОЛА РАЗУМЕТИ У СРПСКОМ
И ГЛАГОЛА РАЗБИРАМ У БУГАРСКОМ ЈЕЗИКУ / 215

Јелена Чанчар

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИ У ПУБЛИЦИСТИЧКОМ СТИЛУ / 221

Валентијина Будинчић

О НОВИЈИМ АНГЛИЦИЗМИМА У СПОРТСКОМ ТЕРМИНОСИСТЕМУ / 229

Јованка Милошевић

ЈОШ О ГЛАГОЛИМА СА ЗНАЧЕЊЕМ УДАРАЊА У САВРЕМЕНОМ
СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА) / 241

Катарина Крстић, Соња Хорњак

ФРАЗЕОЛОГИЈА У НАСТАВИ ШПАНСКОГ ЈЕЗИКА / 249

Катарина Аксић Најшалија Живковић

ОДНОС ЛЕКСЕМА И МЕНТАЛНИХ КОНЦЕПАТА ИЗ
ПЕРСПЕКТИВЕ ТЕОРИЈЕ РЕЛЕВАНЦИЈЕ / 261

Јасмина Бучевац Нерић

ФРАЗЕОЛОШКЕ ЈЕДИНИЦЕ У КОМУНИКАТИВНОЈ
НАСТАВИ ШПАНСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 267

Оља Блажевић

ЛАЖ У ЈЕЗИЧКОЈ СВЕСТИ ГОВОРНИКА РУСКОГ И СРПСКОГ ЈЕЗИКА / 277

Аница Радосављевић, Тамара Јеврић

ПРИКАЗ КОЛОКАЦИЈСКЕ МЕТОДЕ ИЛУСТРОВАН
ПРИДЕВОМ EVIDENT / 285

Драгана Вељковић

СВРШЕНИ ГЛАГОЛСКИ ВИД И РЕФЕРЕНЦИЈАЛНО
ВРЕМЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ / 295

Тијана Божовић

ИМПЕРСОНАЛНОСТ И ПЕРСОНАЛНОСТ У РОМАНУ КАД СУ
ЦВЕТАЛЕ ТИКВЕ ДРАГОСЛАВА МИХАИЛОВИЋА / 309

Јелена Љ. Сјасић

ФИГУРЕ ПОНАВЉАЊА У ПЕСМИ СА СВЕТЛИМ
ПОЉУПЦЕМ НА УСНАМА / 317

Вера Бевриз Нишић

КУМУЛАЦИЈА СИНТАКСИЧКИХ ЈЕДИНИЦА СА
АНАФОРСКОМ КОМПОНЕНТОМ / 331

Саша М. Ђукић

СИНТАКСИЧКИ ОБЛИЦИ ЛИДА (УВОДНЕ
РЕЧЕНИЦЕ) У АГЕНЦИЈСКОЈ ВИЈЕСТИ / 335

Стефан Тодоровић

МЕЂУОДНОС ПЕРИФРАЗЕ И АНТОНОМАЗИЈЕ У
СПОРТСКИМ РУБРИКАМА ДНЕВНЕ ШТАМПЕ (НА ПРИМЕРУ
ИМЕНОВАЊА ПОЈЕДИНАЦА СПОРТИСТА) / 347

Томислав Мајић

ПРИМЕР ПРАГМАТСКЕ АНАЛИЗЕ ПОЛИТИЧКИХ СЛОГАНА / 361

Тајјана Ловре

НАЗИВИ ГЕОГРАФСКИХ ПОЈМОВА У МЕТОНИМИЈСКОМ
АГЕНСУ У МЕДИЈСКОМ ДИСКУРСУ / 369

Барбара Јовановић,

ЈЕЗИК РЕКЛАМА – КАРАКТЕРИСТИЧНЕ СТРАТЕГИЈЕ И
ТЕХНИКЕ УПОТРЕБЕ ЈЕЗИКА У РЕКЛАМАМА / 381

Соња Миловановић

СТРУКТУРНЕ И СЕМАНТИЧКЕ ОДЛИКЕ И ОСОБЕНОСТИ ПЕСМЕ
ОКЦЕ, ОКЦЕ ЗЛО НОВИЦЕ ТАДИЋА (Лингвостилистичка анализа) / 389

Тина Пошпић, Слађана Павловић

ИНТЕРАКЦИЈА ЈЕЗИКА И ДРУШТВА У ЈЕЗИКУ РЕКЛАМА / 401

Милана Додић

СИСТЕМИ ПРОШЛИХ ГЛАГОЛСКИХ ВРЕМЕНА У
СРПСКОМ И ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ / 415

Марија Глишић, Милица Милашиновић

СИСТЕМ ПРОШЛИХ ВРЕМЕНА У СРПСКОМ И ФРАНЦУСКОМ ЈЕЗИКУ / 429

Јована Томић

ПОРЕЂЕЊЕ ПРОШЛИХ ВРЕМЕНА У МОРИЈАКОВОМ
РОМАНУ ТЕРЕЗА ДЕСКЕЈРУ / 443

Ања Шарић

FLOATING QUANTIFIERS IN CONTROL CLAUSES / 451

Наишалија Сивојковић

УПОТРЕБА МЕТАФОРА У КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЈИ
СМРТИ У СРПСКОМ И ЕНГЛЕСКОМ ЈЕЗИКУ / 465

Željka Janković

LE RÔLE SÉMANTICO-STYLISTIQUE DE L'INFINITIF
DANS LES FABLES DE LA FONTAINE / 477

Кристина Драговић

КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА ПСЕУДОРЕЦИПРОЦИТЕТА
У СРПСКОМ И У НЕМАЧКОМ ЈЕЗИКУ / 485

Liljana Ivanova Tomova

ABOUT THE SYSTEM RELATIONS BETWEEN NOUNS IN ENGLISH
SUBSTANTIVE SYNTAGMA IN ATTRIBUTIVE FUNCTION / 497

Данијел Живковић

АНАЛИЗА ЈЕЗИЧКИХ ПОТРЕБА СТУДЕНАТА И
ЊИХОВА ПРИМЕНА У ДИДАКТИЦИ СТРАНИХ
ЈЕЗИКА ЗА ПОСЕБНЕ НАМЕНЕ / 509

Данка Синадиновић

МЕЂУЈЕЗИК – ОД ТЕОРИЈЕ ДО ЈЕЗИЧКЕ УЧИОНИЦЕ / 519

Јелена Јосијевић, Неда Видановић

ЗАНЕМАРИВАЊЕ КОНТЕКСТУАЛНИХ ВАРИЈАБЛИ У
СОЦИОЛИНГВИСТИЧКИМ ИСТРАЖИВАЊИМА О ПРЕКИДАЊУ
САГОВОРНИКА И РОДНОЈ ДОМИНАЦИЈИ / 531

Катилин Озер

ФУНКЦИЈЕ ЈЕЗИКА И ОСЛОВЉАВАЊЕ: ЕМОТИВНА
ФУНКЦИЈА ПРОМЕНЕ МОДУСА / 539

Ана Пејровић

КИНЕСКО-ЕНГЛЕСКИ КОНТАКТИ: КИНЕСКИ ПИЦИН И
СОЦИОЛИНГВИСТИЧКА СИТУАЦИЈА У ХОНГКОНГУ / 547

Маја Ситанојевић Гоцић

О ПРЕВОЂЕЊУ ПРАВНЕ ТЕРМИНОЛОГИЈЕ / 555

Mirjana Matović

ЈЕЗИЧКА IDEOLOGIЈА I ПОРОУЛАРНИ NARODNI ZVUK
-SLUČAJ SRBIЈE DEVEDESETIH GODINA XX VEKA- / 569

Александра Б. Шуваковић

ШКОЛСКЕ ГРАМАТИКЕ ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА / 579

Снежана Зечевић

КРЕАТИВНО ПИСАЊЕ ЗА ПОЧЕТНИКЕ ЕНГЛЕСКОГ
ЈЕЗИКА (УЗРАСТ 9-10 ГОДИНА) / 591

Миљана К. Стојковић

ЗНАЧАЈ И МОГУЋНОСТ УВОЂЕЊА ДРУШТВЕНИХ
МРЕЖА У УЧЕЊУ СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 603

Тина Пошић¹

СТАВОВИ И ПРЕФЕРЕНЦИЈЕ УЧЕНИКА И УЧЕНИЦА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ
ПРЕМА ГРАМАТИЧКОМ РОДУ И РОДНОЈ НЕЈЕДНАКОСТИ / 611

Марија Копривица Лелићанин

ПРОБЛЕМ РАСЛОЈАВАЊА ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА
У ГРАМАТИЦИ ЛУКЕ СЕРИЈАНИЈА / 621

Слађана Луковић

СТАВОВИ СТУДЕНТКИЊА И СТУДЕНАТА ПРЕМА
ПРИМЕНИ РОДНО ОСЕТЉИВОГ ЈЕЗИКА / 631

Миле Сајчић

СТРАТЕГИЈЕ УЧЕЊА СТРАНОГ ЈЕЗИКА / 641

Маиа Петровић

УПОТРЕБА РОДНО СЕНЗИТИВНОГ ЈЕЗИКА У МЕДИЈИМА / 651

Tijana Dabić, Radmila Suzić, Ivana Ćirković Miladinović

AKULTURASIJA I INTEGRISANI RAD SA ODREĐENOM DISCIPLINOM
U ENGLLESKOM JEZIKU ZA POSEBNE NAMENE / 661

Маршин Хенцелман

РАЗВОЈ РУСИНСКОГ ЈЕЗИКА ОД 1945. ГОДИНЕ ДО ДАНАС / 669

Катјарина Радојковић Илић

АУТЕНТИЧНИ ДИДАКТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ У НАСТАВИ
СТРАНОГ ЈЕЗИКА: ЗАДОВОЉСТВО ИЛИ ПОТРЕБА? / 677

Јулијана Вулејић

ФЕНОМЕНИ ЈЕЗИЧКОГ КОНТАКТА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
БИЛИНГВАЛНИХ СТУДЕНАТА ГЕРМАНИСТИКЕ / 685

АУТОРИ / 699

Јелена Јанковић¹

Београд

ЛЕКСИКОГРАФСКА ОБРАДА ФРАЗЕОЛОШКИХ ЈЕДИНИЦА СА ЛЕКСЕМОМ *ЈЕЗИК* / *JEZYK* У ДЕСКРИПТИВНИМ И ФРАЗЕОЛОШКИМ РЕЧНИЦИМА СРПСКОГ И ПОЉСКОГ ЈЕЗИКА²

У раду су анализиране фразеолошке јединице са лексемом *језик* / *język*, ексцерпиране из 14 дескриптивних и фразеолошких речника српског и пољског језика. Задатак овога рада јесте да се контрастивном анализом фразеолошких јединица са лексемом *језик* / *język* истакну сличности и разлике у њиховој лексикографској обради у наведеним речницима. При анализи, у фокусу пажње је опис саставних делова одредница. Прво је описан изглед самих одредница *језик* / *język* у речницима, затим изложени су критеријуми по којима се одређивало место обраде фразеолошких јединица у речницима и на крају представљено је како су те фразеолошке јединице обрађене у речницима.

Кључне речи: фразеологија, фразеолошка јединица, лексикографска обрада, српски језик, пољски језик

1. Увод

Корпус овога рада представљају фразеолошке јединице³ (даље у раду ФЈ) са лексемом *језик* / *język*. Ексцерпирано је укупно 655 ФЈ, од тога је 112 термилошког карактера, тј. вишечланих термина, који имају посебно место у фразеологији (Станојчић / Поповић 1994: 177–178).⁴ Податак о њиховом бројчаном стању у речницима наведен је у одељку 2.1. и у табели 1, на крају рада.

1 enanikolic11@yahoo.com

2 Овај чланак је настао као резултат рада на пројекту бр. 178007 „Етимолошка истраживања српског језика и израда *Етимолошког речника српског језика*“, који у целини финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије.

3 У српској научној литератури у употреби су различити основни фразеолошки појмови (термини), као што су: фразеологизми, фразеолошке јединице, фразеолошки или устаљени обрти, фраземи, идиоми или идиоматски изрази, фразе, изрази итд., а то је зато што „бројни примјери из рјечника других језика показују колико је у пракси понекад тешко доћи до јединственог става о одређеном фразеологизму“ (Дешић 1984: 53, 59). У пољским речницима користе се термини: *wyrażenie*, *zwrot* и *fraza* (Дорошевски 1958: XXXVII), *związek frazeologiczny* (Бањко 2000: XVII) итд. В. напомене 8, 10, 12–18 и 21–25. С обзиром на то да су аутори ексцерпираних српских и пољских речника различито идентификовали и дефинисали те јединствене језичке јединице, у овоме раду одлучили смо се да користимо један заједнички термин: фразеолошке јединице. Њих третирамо као „устаљене језичке јединице састављене од најмање две речи које имају јединствено значење“ (Станојчић / Поповић 1994: 175; Драгићевић 2007: 24; Поповић 1980: 48–49.).

4 А. Менац термине убраја у фразеологизме, док М. Поповић не сматра термине фразеологизми-ма „jer ne čine jezgru konfiguracije zajedno s obaveznim kolokatima [...] i jer ih govornik obavezno upotrebljava“ (Менац 1978: 220, Поповић 1980: 49). Аутори речника пољског језика користе термине: *termin dwuwyzowowy* – вишечлани термини у наукама и струкама и *związki o charakterze terminów* – вишечлани термини из свакодневног живота (Шимчак 2002: X), међутим они, такође, имају посебно место у фразеологији и аутори различито их тумаче.

У раду се контрастивном анализом ФЈ са лексемом *језик / język* истичу сличности и разлике у њиховој лексикографској обради у дескриптивним и фразеолошким речницима српског и пољског језика. На сличан начин је Дешић (1984) поредио *фразеологизме* у речницима српскохрватског језика и закључио да је нашао доста примера „који потврђују различита схватања“ и да се разлике испољавају у пракси у наведеним речницима (1984: 65).

Анализа је извршена на грађи која је ексцерпирана из 14 једнотомних и вишетомних речника српског и пољског језика.⁵ Коришћена су три дескриптивна речника српског језика: *Речник српскохрватскога књижевног језика* Матице српске (даље у раду РСМ), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (РСАНУ) и најновији *Речник српскога језика* (РСЈ). Затим два фразеолошка једнотомника: *Фразеолошки рјечник хрватскога или српскога језика* (Матешић) и *Мали српски фразеолошки речник* (Оташевић).

Изабрана су четири дескриптивна речника пољског језика:

а) *Słownik języka polskiego* (Дорошевски) је један од најпознатијих описних речника пољског језика који се састоји од 11 томова (десет томова речника и једанаести том као допуна) и који садржи око 135 хиљада лексема из периода крај XVIII – половина XX века.

б) Двотомни речник под називом *Inny słownik języka polskiego* (Бањко) „другачији“ је (што се види и по називу) и разликује се од осталих дотад објављених описних речника. Поседује око 100 хиљада јединица лексичког система („jednostka leksykalna“⁶), а од тога око 2 хиљаде нових, нерегистрованих лексема у односу на друге описне речнике („hasel powych, nieobecnych w innych dużych słownikach PWN“, Бањко 2000: XVI).

в) Тротомни речник *Słownik języka polskiego* (Шимчак) доживео је бројна поновљена и прерађена издања (прво 1978–1981) и садржи око 100 хиљада значења („znaczen“), око 80 хиљада лексема („hasel“) и око 25 хиљада ФЈ („związki wyrazowe“, Шимчак 2002: V).

г) Једнотомни, најновији речник *Słownik języka polskiego* (СЈП) наследник је „Малог речника пољског језика“ (*Mały słownik języka polskiego, pod redakcją Stanisława Skorupki*), који је имао бројна дорађена издања и садржи преко 40 хиљада лексема.

Изабрано је пет фразеолошких речника пољског језика:

а) Аутор двотомног фразеолошког речника *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (Скорупка) желео је да прикаже јавности све постојеће облике алтернативних варијанти које се појављују у пољском језику (око 80 хиљада ФЈ). Наглаسيо је, такође, да циљ овога речника није тај да корисник пронађе тражену ФЈ под одређеном одредницом, већ да корисник чита одредницу у целини.⁷

б) Једнотомни, тзв. помоћни, приручни фразеолошки речник *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego* (Бомба/Ѓамска/Либерек) је, по речима ауто-

5 Да напоменемо да смо приликом истраживања и ексцерпције приметили диспропорцију по броју лексикографских остварења, посебно у фразеологији. Због ограниченог обима рада нису увршћени бројни описни и фразеолошки речници, посебно пољског језика.

6 У речнику објашњена је на следећи начин: „jednostką leksykalną jest każde znaczenie zamieszczonego w tym słowniku wyrazu i każde znaczenie zamieszczonego w nim wyrażenia“ (Бањко 2000: XVI).

7 До 1977. год., године изласка из штампе фразеолошког речника Скорупке, ФЈ су регистроване у дескриптивним и двојезичним речницима (од којих најбогатији регистар даје поменути речник Дорошевског) и један фразеолошки речник: *Słownik frazeologiczny* од Красновољског (А. Krasnowolski), 1898. г. (о томе више у Скорупка 1988).

ра, намењен широј јавности и садржи велики број цитата и илустративних примера (из 800 књижевних дела и преко 180 дневне или периодичне штампе из целе Пољске), али на уштрб мањег броја ФЈ и њихових значења. У односу на фразеолошки речник Скорупке, у овом речнику објављене су нове ФЈ, затим регистрована су нова значења постојећих ФЈ и забележени су нови измењени облици алтернативних варијанти.

б) Две године касније објављен је једнотомник *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny* (Бомба/Либерек) који се састоји од око 4 хиљаде ФЈ и око 15 хиљада потврда и илустративних примера из преко 1150 књижевних дела и 230 дневне и периодичне штампе из периода 1968–2000. год.

в) Једнотомни „велики“ фразеолошки речник *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego* (Милднер-Њеџковски) садржи око 200 хиљада ФЈ, распоређених у око 38 хиљада одредница, а на крају речника налази се индекс лексема, уз које су наведене одреднице, тзв. гнезда, у којима се оне могу наћи.

г) Једнотомни, најновији речник *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (Подлавска/Швјонтек Бжежињска) састављен је с едукативном намером, с циљем да укаже на правилну употребу ФЈ у пољском језику. Ауторке су забележиле ФЈ не само из писаних извора, већ и из медија, тј. радија и телевизије, а прикупљену грађу, како ону савремену тако и ону застарелу, опскрбиле су са бројним етимолошким подацима, што углавном изостаје у дотадашњим фразеолошким речницима. На крају речника налази се индекс ФЈ, подељен по областима.

2. Лексикографска обрада у речницима

Упутства у вези са лексикографском обрадом ФЈ налазимо у предговорима и уводима коришћених речника. Међутим, речници су различити по обиму, по захвату и по циљевима. Посебно су различите технике обраде. Због тога смо у раду покушали да представимо и опишемо прво изглед самих одредница *језик / język*, затим на ком месту су ФЈ са лексемом *језик / język* обрађене и на крају како су те ФЈ обрађене у речницима.

2.1. Сада ћемо представити одреднице *језик / język* у речницима.

2.1.1. У РСМ ФЈ су дате у новој алинеји са ознаком *Изр.*⁸, после обраде главне речи *језик* (1967: 14). Одредница *језик* има 14 семантичких реализација, које су распоређене у 4 тачке (ibid. 591–592). ФЈ има укупно 45 (од тога 4 вишечланих термина) и распоређене су по азбучном реду.⁹

2.1.2. У РСАНУ, на крају обраде главне речи *језик*, након ознаке *Изр.* у засебном пасусу поређане су прво синтагме (синтагматски изрази), а затим (фразеолошки) изрази¹⁰ (ради „веће прегледности“, 1959: СХП). Изрази су поређани

8 У РСМ користи се термин *фразеолошки израз* или само *израз* у *Предговору*, који је дефинисан у одредници *израз* као „реч, фраза, скуп речи којима се што изриче“.

9 Приметили смо да након ФЈ *увући језик*, наведене су следеће ФЈ: *вешти на језику, владајући (неким стараним) језиком, заплитивајући језиком, завезати језик коме, зли (пакосни, погани) језици, живи језици*, али нисмо утврдили из ког разлога су они издвојени, јер у предговору није објашњен такав поступак.

10 У РСАНУ аутори разликују изразе и синтагме. Израз је дефинисан у одредници *израз* као „реч, скуп речи којима се нешто исказује, изражава; устаљени спој речи, идиом, фраза“. Синтагме су сложени називи састављени од две-три речи, обично од придева и именице, и зато су у речнику стављани испред израза. У Упутству стоји да су синтагматски изрази „спојеви речи у којима

азбучним редом, према првом слову прве речи у изразу (Упутства чл. 106). Тако у одредници *језик* (1973: 701–706), после 21 семантичке реализације, које су распоређене у 7 тачака, прво се налазе (увек у новој алинеји) лингвистички и ботанички синтагматски изрази, затим два синтагматска израза везана за значење „средство споразумевања“¹¹ а након тога следе (фразеолошки) изрази. Укупно је наведено 88 ФЈ, од којих је 36 синтагми. На крају су дате народне пословице.

2.1.3. У РСЈ одредница *језик* има 14 семантичких реализација, које су распоређене у 5 тачака (507). ФЈ¹² су распоређене по азбучном реду, после тачке (•) на крају обраде главне речи. Укупно их има 39, међу којима се налазе вишечлани термини (12), нпр. ботанички, лингвистички итд.

2.1.4. У пољском језику, у речнику Дорошевског, одредница *język* има 8 семантичких реализација, које су распоређене у 4 тачке (1961: 421–425). У оквиру сваке тачке наведене су следећим редом: прво „*wyrażenia*“ (синтагме), затим „*zwroty*“ (изрази) и на крају „*frazy*“ (ФЈ, фразе, идиоми).¹³ Забележено је у одредници *język* укупно 38 ФЈ (од тога 7 вишечланих термина). ФЈ могу се наћи одмах после граматичке квалификације лексеме *język* (када нема дефиниције) или после дефиниције (када нема примера) или после примера (када су део примера) или посебно, у новој алинеји, после ознаке \diamond *fraz* или после ознаке \diamond *przen* (где су смештени они са пренесеним значењем). Нису наведени абecedним редом, већ су разврстани по значењима и одвојени су троуглом (Δ) (1958: XXXVII–XXXVIII).

2.1.5. У речнику Бањка, одредница *język* има 7 семантичких реализација, које су распоређене у 7 тачака (2000: 576). Свака тачка има подтачке: 1.1, 1.2 итд. у којима су наведена значења поређана по фреквенцији употребе или тако да кориснику буде олакшана употреба речника (ibid. XI, XIX). ФЈ се третирају као лексичке јединице¹⁴ и обрађене су, након свих значења лексеме *język* (од 1. до 5. тачке), у посебним тачкама 6 и 7, а подељени су по стилистичким вредностима (под тачком 7 налазе се жаргонски изрази). ФЈ нису наведене абecedним редом, већ су нумерисане подтачкама и груписане по значењу, тако да на првом месту наведене су оне које се односе на жива бића, затим оне које се односе на предмете,

једна једна реч или цео израз има умерено или промењено значење, односно такви спојеви који сами по себи имају неки нарочити смисао, говоре се у нарочитим приликама, те се могу објаснити и другим речима“ (чл. 105).

- 11 Синтагме су у РСАНУ поређане „по изразитости, дајући предност онима које су уобичајеније, односно оним редом како иду нијансе у дефиницији, ако их има више“ (Упутства чл. 104).
- 12 У Предговору РСЈ користе се термини: *израз* или *фраза*, за које се сматра да представљају „специфичност сваког језика“ и да их није лако превести на други језик (10).
- 13 Дорошевски детаљно дефинише и описује ФЈ, као и начин њихове обраде у *Uwogu* (1958: XXXVI–XXXIX). Тако „*wyrażenia*“ су „*połączenia wyrazów, w których skład wchodzi: hasło + przymiotnik, hasło + rzeczownik, rzeczownik + hasło w przypadku zależnym, hasło jako część wyrażenia przymikowego*“, „*zwroty*“ су „*połączenia składające się z czasownika + hasło w charakterze dopełnienia lub okolicznika*“, а „*frazy*“ су „*zdania, w których hasło jest podmiotem*“ (ibid. XXXVII).
- 14 Бањко је у предговору свога речника дао свој одговор на питања шта јесте, а шта није ФЈ („*związek frazeologiczny*“)? Одговор је следећи: „*związek frazeologiczny to takie wyrażenie, którego znaczenie nie jest sumą znaczeń jego składników*“. Међутим, по њему, неке ФЈ се могу различито тумачити. Тако на пример, синтагма *овсене пахуљице* (пољ. *płatki owsiane*) има значење које је свима познато, тако да са становишта слушаоца она није ФЈ. Али Бањко објашњава да, са тачке говорника, исто значење се не постиже синтагмом *пахуљице* (*og*) *овса* и сл., већ искључиво са овим редоследом *овсене пахуљице*. То се не дешава код свих синтагми, као што је *зелена трава* (пољ. *zielona trawa*). Зато је Бањко у свом речнику заузео став слушаоца, па су због тог угла гледања многе ФЈ у овом речнику другачије третиране (2000: XVII).

радњу и стање итд. На крају одреднице, налазе се ФЈ које се упућују на друге одреднице. Забележено је укупно 28 ФЈ, од тога 2 вишечлана термина (*język martwy*, *język żywy*).

2.1.6. У речнику Шимчака одредница *język* има 6 семантичких реализација, које су распоређене у 6 тачака (2002: 792). Забележено је укупно 23 ФЈ и 7 вишечланих термина.¹⁵ Свака ФЈ обележена је знаком (◇) и само прва у одредници са скраћеницом *fraz.*, а вишечлани термини само са знаком (Δ) (*ibid.* X–XI, XXXI). ФЈ су наведене после примера или после дефиниције или после вишечланих термина, у оквиру сваке тачке, али не абecedним редом (*ibid.* XI).

2.1.7. У СЈП одредница *język* има 4 семантичке реализације, које су распоређене у 4 тачке (295). Забележено је укупно 13 ФЈ и 5 вишечланих термина.¹⁶ Све ФЈ су распоређене по тачкама значења лексеме *język* и нису сложене абecedним редом. Свака ФЈ је обележена знаком (Δ), само прва у одредници са скраћеницом *fraz.*, док вишечлани термини нису обележени, већ су наведени после дефиниције, а испред ФЈ.

2.1.8. Матеших је у свом речнику забележио у одредници *język* укупно 139 ФЈ¹⁷ (216–222). ФЈ су унесене абecedним редом. „Svaki je frazem naveden onoliko puta koliko članova sadrži, osim članova koji su po svome osnovnom značenju prijedlozi i veznici. Obrada i tumačenje frazema slijedi samo pod jednom natuknicom“ (VII). Тако на пример ФЈ *развезати* (*одвезати*, *дрешити*, *одрешити* и сл.) *język* је наведена у речнику под одредницом *język* укупно 4 пута, са сваким чланом, тј. у овом случају глаголом, на свом месту у абecedном реду.

2.1.9. Оташевић је у свом речнику забележио у одредници *język* укупно 15 ФЈ¹⁸ који су унесени азбучним редом (300–302).¹⁹

2.1.10. У фразеолошком речнику аутора Скорупке, у одредници *język* ФЈ су распоређене по значењима те лексеме, који су обележени већом, црном тачком (●) (1977: 311–312). Забележено је укупно 59 ФЈ, које су обележене бројевима. Аутор је објаснио да је одредница уређена у зависности од њене величине и унутрашњег састава.²⁰ У именичким одредницама уведена је подела ФЈ (по врсти фра-

15 Шимчак региструје у свом речнику ФЈ („związek frazeologiczny“) и вишечлане термине („termin dwuwyrzadowy“, „związki wyrazowe o charakterze terminów“, в. 2002: X–XI), али их не дефинише.

16 У СЈП региструје „związki frazeologiczne“ и „terminy dwuwyrzadowe“, без дефинисања (VII).

17 Матеших користи термин *фразем* који дефинише на следећи начин: „Frazemi su jedinice jezika značenijskoga karaktera koje se kao cjelina reproduciraju u govornom aktu, raspoložuci pri tome najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi, mogu vršiti sintaktičku funkciju u rečenici“ (VI). Тако дефинисан, *фразем* се одликује особинама као што су: 1. „reproduciranje“ (појављује се у готовом облику, са чврстом везом међу речима, која је настала дугом употребом), 2. „formalno ustrojstvo“ (састоји се од две пунозначне речи, које су нераздвојиве), 3. „idiomaticnost“ (његово значење није скуп значења његових чланова, већ се код једног или више члана изменила семантика) и 4. „uklapanje u kontekst“ (тј. није реченица, већ се у реченици појављује као њен прости члан). Сходно томе, Матеших разликује фраземе и пословице, крилатице, цитате „a djelomice i takozvane situativne izreke i termini“, који имају чврсте везе међу речима, али су реченичног карактера (*ibid.*).

18 Оташевић користи у свом речнику термин *фразеологизам* или *идиом*, без додатног објашњења шта он под тим подразумева (5).

19 Оташевић је додао у предговору: „Фразеологизми с појединим речима обрађени су веома исцрпно, док је у другим случајевима прибегавано селекцији“ (5).

20 „Układ hasła słownikowego zależy jest od wielkości hasła i od jego struktury wewnętrznej, tzn. od liczby znaczeń ogólnych i specjalnych, od zróżnicowania frazeologicznego i od kategorii gramatycznej wyrazu hasłowego.“ (Скорупка 1977: 10).

зеолошке везе) на: *wyrażenia* (синтагме), *zwroty* (изрази) и *frazy* (идиоми),²¹ с тим што велике, обимне одреднице имају нешаблонски састав, прилагођен фразеолошкој структури. Тако у одредници *język* прво су наведене синтагме и термини, изрази и идиоми прозирног значења, а потом пренесеног значења. На крају наведене су пословице. Свака груписана подцелина је уређена абecedним редом. Лексема *język* има укупно два забележена значења. Под првим значењем „organ anatomiczny“ („анатомски орган“) забележено је 10 ФЈ, од којих је већина синтагматског типа прозирног значења, нпр. *czzerwony, biały, obłożony język, pokazać komu język* итд. Под другим значењем „mowa, styl, zdolność mówienia“ („говор, средство споразумевања“) забележено је 49 ФЈ (ту су наведени и вишечлани термини).

2.1.11. У фразеолошком речнику Бомбе, Ђамске и Либерека, одредница *język* има 13 ФЈ,²² које су наведене абecedним редом и обележене бројевима (185–189).

2.1.12. У фразеолошком речнику Бомбе и Либерека, одредница *język* има 20 ФЈ²³ (заједно са једним вишечланим термином), које су наведене абecedним редом и обележене бројевима (249–254).

2.1.13. Код Милднера Њецковског, одредница *język* има 105 ФЈ (од тога 36 вишечланих термина),²⁴ које су наведене абecedним редом и обележене бројевима (282–285).

2.1.14. У речнику Подлавске и Швјонтек Бжежињске забележено је 18 ФЈ (од тога 2 вишечлана термина),²⁵ које су наведене абecedним редом (147–148).

2.2. Пажњу ћемо посветити питањима: на којем месту односно под којом је одредницом у речнику обрађена једна ФЈ и колико пута је уврћена у описни или фразеолошки речник. Питање места обраде ФЈ у речницима лексикографи решавају на различите начине (в. табелу 1), пре свега због нестабилне структуре ФЈ и најразличитијих унутрашњих семантичких односа и због постојања варијантних облика, како међу српским, тако и међу пољским ФЈ. Одабрани критеријуми омогућују што већу употребну вредност речника и имају за циљ да унете ФЈ у речницима буду што мање гомилане, без понављања, и да за кориснике језички материјал буде „употребљив“. Забележили смо два начина обраде, први по формалном (формалистичком) критеријуму, који је проистекао из азбучног реда одредница у речнику и други по лексичко-граматичкој класификацији ФЈ према врстама речи.

2.2.1. По првом начину обраде свака ФЈ се „уноси онолико пута колико има значењских компонената у основној фразеолошкој структури, тј. *јод сваком*

21 „Wyrażenie to zespół co najmniej dwu wyrazów stanowiących całość syntaktyczną i mających charakter nominalny (imienny)“, „Zwrot to zespół wyrazów powiązanych składniowo, w którym człon podstawowy ma charakter werbalny“ и „Fraza to zespół wyrazowy złożony z członów nominalnych i werbalnych, mający postać zdania“ (Скорупка 1977: 6–7).

22 Аутори понављају поделу коју је извршио Скорупка (*wyrażenia, zwroty, frazy*) и на исти начин их дефинишу (Бомба/Ђамска/Либек 11).

23 Бомба и Либек, такође, понављају Скорупкину поделу (7–8).

24 Милднер Њецковски у свом предговору детаљно описује све дотадашње поделе ФЈ у пољској научној литератури, тако да је издвојио своју функционалну (речничку) класификацију (*frazjeologiczny otwarte, zamknięte i formalne*), затим типолошку поделу на основу синтаксичке функције, коју је извршио Левицки 1983.г. (Andrzej Maria Lewicki) (*frazy, zwroty, wyrażenia rzeczownikowe, wyrażenia określające, wskaźniki frazeologiczne*, а по начину функционисања значења подељени су на: *idiomy, związki idiomatyczne i frazemy, połączenia frazeologiczne*) и трећу формално-семантичку поделу коју је извршио Скорупка 1967.г. (15–20).

25 Подлавска и Швјонтек-Бжежињска навеле су Скорупкину и Левицкину поделу (в. 8–11).

компонентом“ (Мршевић 1982: 141). Тада у речнику нема упућеница, али зато се ФЈ понављају. Тај начин обраде забележили смо у 7 речника: РСЈ; Дорошевски, Шимчак, СЈП; Оташевић (али не доследно); Скорупка; Милднер Њецковски.

а) У РСЈ изрази су наведени „уз одговарајућу одредницу“ (9), па тако сви изрази са лексемом *језик* обрађени су у одредници *језик*, без упућивања на другу одредницу. Тако на пример ФЈ *брусити*, *оштристи* *језик* „не умети одговорити правовремено“ је наведена под **језик**, а под **брусити**: *брусити* *језик* (*зубе*) „заједљиво и оштро говорити“, док под **оштристи** није наведена.

б) Код Дорошевског, постоје два начина обраде: 1. када је стабилна фразеолошка веза међу лексемама и ако је тешко утврдити који је надређени или подређени члан, онда је ФЈ обрађена под сваким чланом који улази у њен састав; и 2. када је нестабилна структура ФЈ, тако да постоје варијанте и њени чланови се могу мењати, онда је наведена под оном лексемом која нема замену (1958: XXXVI–XXXVII). Тако ФЈ *ugryźć, ukąsić się w język* „zamilknać w porę, nie powiedzieć“ (срп. *ујестити се, ујрсити се за језик*) наведен је у одредницама *język, ugryźć* и *ukąsić*, без упућивања и сваки пут са другачијим значењем, међутим само у одредници *język* ФЈ је дата са обе варијанте, док у одредницама *ugryźć* и *ukąsić* дати су појединачни облици (под *ugryźć: ugryźć się w język* (daw. w wargę) „powstrzymać się od powiedzenia czego”, 1967: 502, а под *ukąsić: ukąsić się w język* „powstrzymać się od powiedzenia czego; zamilknać”, *ibid.* 516).

в) Шимчак, не објашњава колико пута је једна ФЈ наведена у речнику, а приметили смо да нема упућивања на другу одредницу. На пример, ФЈ *mieć długi język* „być gadatliwym, nie umieć zachować tajemnicę“ наведена је под под **język** и **długi** („nie umieć zachować tajemnicę, być skłonnym do paplania, plotkowania“), али не и под **mieć**.

г) У СЈП, такође, нема упућивања на другу одредницу (и није описан начин обраде у предговору). Међутим, приметили смо да једна ФЈ наведена је на неколико места, али са другачијим дефиницијама, нпр. *trzymać język za zębami* наведена је у одредницама: **trzymać** („zachowywać tajemnicę, nie rozgłaszać czegoś; też: nie odyzwać się, milczeć“), **język** („milczeć, dochowywać tajemnicę“) и **ząb** („nie rozpowiadać czegoś“).

д) Код Оташевића „Фразеологизми се наводе и дефинишу уз све именице, придеве, прилоге, глаголе и бројеве које садрже.“ (5). Тако су фразеологизми са лексемом *језик* наведени на неколико места, са истим дефиницијама, међутим не доследно, нпр. ФЈ *без глаке на језику* наведена је под одредницама *глака* и *језик*, али није под *без*, или *имати* (*носити*) *шајну њог језиком* наведена је под *имати*, *носити*, *шајна* и *језик*, али није обрађена у одредници *њог* (иако, у речнику постоје одреднице *без* и *њог*).

ђ) Скорупка једну ФЈ наводи и дефинишу уз све именице, глаголе, придеве које садржи, без упућивања (Скорупка 1977: 8–9). Забележили смо, на пример, под одредницом **język** ФЈ *zapomnieć, nie mieć języka w gębie* „nie móc wymówić ani słowa; nie odpowiedzieć“ (срп. „не бити у стању изговорити ни речи; ништа не одговорити“), као и под одредницом **zapominać, zapomnieć**: *zapomnieć języka, jakiegoś języka* „tracić biegłość w (jakimś) języku, przestawać nim mówić, władać“ (срп. „губити лакоћу говора неког језика, престаяти говорити неки језик“), под одредницом **gęba**: *zapomnieć języka w gębie* „nie umieć odpowiedzieć, stracić rezon, zmieszać się“ (срп. „не умети одговорити, збунити се“), међутим нисмо забележили под одредницом **mieć**.

е) Милднер Њецковски је сваку ФЈ обрадио на једном месту, међутим уз помоћ индекса, који је на крају речника, лако се налази пут до одреднице у којој се налази тражена ФЈ.

2.2.2. По другом начину, обрада ФЈ са свим варијантним облицима и потврдом њеног значења врши се на једном месту, а у осталим одредницама упућује се на централно место обраде тзв. упућеницама („odsylacze“). Прилоком такве врсте обраде примењује се лексичко-граматичка класификација ФЈ према врстама речи и формалним критеријумом даје се предност на пример именицама, глаголима итд. У преосталих 7 речника забележили смо такав начин обраде, с ти што у појединим речницима аутори код тих ФЈ са упућеницама не дају значења и примере (РМС, РСАНУ; Бањко; Матешки; Подлавска/Швјонтек-Бжежињска), док се у другим речницима значења и примери понављају (Бомба/Ћамска/Либерек, Бомба/Либерек).

а) У РМС фразеолошки изрази су се доносили обично „уз ону реч која је носилац значења“ (1967: 14). Приметили смо да су два израза упућена на друге одреднице: *језик за зубе под зуб* (изр.) и *немајти длаке на језику под длака*.

б) У РСАНУ синтагме су навођене и тумачене, по правилу, уз именицу (која је носилац значења), „сем у случајевима када се уз именице налазе такви придеви који се у говору слободно, тј. у другим везама, и не употребљавају, тако да они са именицом чине неразводну целину“ (1959: СХП, ХХПХ). Изрази су навођени „код главне речи која је носилац значења. У случају колебања која је реч главна изрази су давани (са објашњењем и примерима) код прве од главнијих по азбучном реду, а код друге су само спомињани“ (1959: СХП). У Упутствима РСАНУ је објашњено: „Изрази синтагматског типа [...] дају се, по правилу, код именице, а изрази реченичног (фразеолошког) типа код оне речи која се у њима може сматрати тежишном или, ако је више равноправних тежишних речи, код прве по азбучном реду.“ (чл. 105). Међутим, с правом је примећено да „при варирању израза често је немогуће тачно одредити која је тежишна реч, код које треба дати израз“, а и читалац неће увек знати где треба да тражи израз, па зато „код других важнијих речи, осим оне која је изабрана за тежишну, треба споменути израз, али са упућивањем на ону одредницу под којом је он обрађен“ (чл. 108, в. још чл. 109–112). Изрази са лексемом *језик*, који се упућују на друге одреднице су: *без длаке на језику* (*говоријти* и сл.), *длаке* (*длаку*) *на језику немајти* под **длака**, *брусијти језик* и *оштријти језик* под **брусити** и *држајти језик за зубима, иза зуба, језик за зубе и језик себи* под **зуб**¹.

в) Бањко је у свом речнику ФЈ обрађивао на једном месту, док је у другим одредницама упућивао на централно место, а одређивање тог места вршио је на основу својих критеријума, као што су: 1. критеријум најјаче мотивације (ФЈ је обрађена под оном лексемом која, као њен саставни члан, највише мотивише њено значење, посебно када испољава метафоричку употребу, нпр. *ктоś ma długi język* обрађена је под **język**), 2. критеријум заједничког описа (ФЈ је обрађена под оном лексемом која нема своју замену, нпр. *język się komuś płacze, kołowaciele, staje kolkiem* под **język**) и 3. критеријум категоризације (ФЈ је обрађена под оном лексемом која нема пренесеног значења или која нема експресивну вредност, нпр. *wywiesić język* под **wywiesić**) (2000: ХХVIII–ХХПХ). Бањко је ФЈ са упућеницама смештао на крају одредница (ibid. ХИ–ХV), нпр. изрази: *mieć niewyparzony język* под **niewyparzony**, *wywiesić język* под **wywiesić** или синтагме, најчешће именичке: *język ezorowy* под **ezorowy**, *pyreć na języku* под **pyreć**, и испред њих се у речнику налази знак (•).

г) Матешић је одређивао „*natuknicu*“ по правилима, нпр. „*Ako frazem sadrži imenicu, obrada je pod pjezinom natuknicom, a ako ih ima više, obrada je pod prvom od njih*“ (VII). Тако су ФЈ са лексемом *језик* упућене на друге одреднице: *без длаке на језику и немају длаке на језику под длака, бију јачи на перу него на језику под перо, бију (играју) кому на врху језика под врх, бију кому на вршку језика под вршак, грише кому душа на језику и душа је кому на језику под душа, имају (носију) шајну под језиком под тајна, исћерају кому ријеч на језик под ријеч, јунак на језику под јунак, не држају узла на језику под узао, није мају кому језик исћерала под мати, није кога ичела за језик ујела под пчела и шече кому мед с језика под мед. Док код „*frazema poredbenog tipa (npr. s riječcom »као«)* обрада *natuknice* према наведеним правилима за абедирање сlijеди под ријечју што долази *poslije poredbenog znaka*“ (Матешић VIII), нпр. *имају језик као крава под крава и језик кому леју (иде) као по лоју под лој.**

д) У речнику Бомбе/Ћамске/Либерек свака ФЈ је наведена, по правилу, онолико пута колико има значењских компонената у основној фразеолошкој структури (15–16). Када ФЈ има неколико варијантних облика, она је са свим варијантама обрађена на једном централном месту, док у осталим одредницама налазе се упућенице и у њима обрађене су само оне варијанте које припадају датој одредници, без укрштеног упућивања (15–17), тако, на пример у одредници *język* ФЈ *mieć niewyparzony język* наведена је са дефиницијом и примерима и упућује се на *gęba 2 (mieć niewyparzoną gębę, mieć niewyparzony język)*, где је наведена целокупна обрада те ФЈ са сви варијантама.

ђ) У речнику Бомбе/Либерек ФЈ су на исти начин обрађене (в. детаљнији опис 9–10), па тако ФЈ *latać, biegać z wywieszonym językiem* наведена је под одредницом *język* и упућује се на *wywieszony*, где је обрађена целокупна ФЈ са варијантом *latać, biegać z wywieszonym językiem, jęzorem*. На тај начин обрађене су и друге ФЈ: *mieć niewyparzony język* под *język*, а *mieć niewyparzony język, mieć niewyparzoną gębę, buzię* под *niewyparzony*; *mleć językiem* под *język*, а *mleć językiem, jęzorem, ozorem* под *mleć*.

е) Подлавска и Швјонтек-Бжежињска одлучиле су да сваку ФЈ наведу на једном месту, без понављања, а код осталих, необрађених ФЈ наводиле су само упућенице (27). У одредници *język* нисмо наишли на такав случај. Треба напоменути и то да су ауторке класификацију ФЈ вршиле тако што су акценат стављале на именице и придеве, а веома ретко на глаголе. Зато се у речнику не могу наћи одреднице као што су *brać, wziąć, latać, biegać, gonić* итд., па тако су ФЈ *brać/wziąć kogoś na języki* и *latać/biegać/gonić z wywieszonym językiem* обрађене само под одредницом *język*.

2.3. ФЈ у речницима наведене су на различите начине (в. табелу 2). Зато ћемо покушати да опишемо како су ФЈ наведене у коришћеним речницима, на тај начин што ћемо описати делове одредница у речницима.

2.3.1. Технички гледано, ФЈ могу бити наведене: **а)** масним словима (6): РСАНУ; Матешић, Оташевић; Бомба/Ћамска/Либерек, Бомба/Либерек, Милднер-Њецковски; **б)** ситним штампаним словима (5): РСЈ; Дорошевски, Шимчак, СЈП; Скорупка; **в)** ситним словима, док су масним обележени обавезни чланови ФЈ (2): Бањко;²⁶ Подлавска/Швјонтек-Бжежињска; **г)** спационирано (1): РСМ.

2.3.2. Лексема *језик / język* је наведена на следеће начине: **а)** у целини (9): Дорошевски, Бањко, Шимчак; Матешић, Оташевић; Бомба/Ћамска/Либерек, Бом-

26 Бањко је наводио ФЈ заједно са дефиницијама и тако створио описне дефиниције (в. 2.2.4.).

ба/Либерек, Милднер Њецковски, Подлавска/Швјонтек Бжежињска; **б**) замењена је тилдом (3): РМС, РСАНУ, РСЈ;²⁷ **в**) скраћеницом *j*. (1): СЈП; **г**) подебљаном скраћеницом *j*. (1): Скорупка.

2.3.3. Што се тиче обележавања прозодијских обележја, у српском само је код Матеша обележен акценат и по потреби квантитет, док се у речницима пољског језика не обележава акценат, јер је експираторан.

2.3.4. Бројне су ФЈ са више варијантних облика (алтернативних варијанти), које садрже лексеме истог или различитог семантичког поља и обично су то синоними, који могу или не морају мењати значење ФЈ, нпр. у значењу „распричати се“: срп. *rozwezaitii* (*odwezaitii*, *grzešiiiii*, *odrešiiiii* и сл.) језик – пољ. *rozwiązali się* (*rozwiązują się*, *rozwiązują się*) *języki* или „брбљати“: пољ. *chlapać językiem / jezorem / ozorem* итд. У речницима наведене су на следећи начин: **а**) раздвојене зарезом (8): РМС, РСАНУ, РСЈ;²⁸ Дорошевски, Шимчак, СЈП; Скорупка,²⁹ Бомба/Либерек; **б**) одвојене облим заградама (7): РМС, РСАНУ, РСЈ; Матеша, Оташевић; Бомба/Ћамска/Либерек, Милднер Њецковски; **в**) раздвојене косом цртом (1): Подлавска/Швјонтек-Бжежињска. Да додамо да су понегде наведене са скраћеницама и сл., и гр., у пољ. *itp*. (6): РСАНУ; Дорошевски, Бањко, Шимчак; Матеша; Скорупка.

2.3.5. Синонимни облици ретко су у речницима наведени заједно, а када јесу, онда их аутори спајају: **а**) тачком и зарезом: Скорупка (нпр. *rozpuścić j. (jak bicz dziadowski)*, *puścić wodze, folgować językowi; mleć, pyłtłować, szermować, trzeptać językiem* „брбљати“) и **б**) зарезом или квалификатором, понекад и у облим заградама: Дорошевски.

2.3.6. Необавезни делови ФЈ представљају оне лексеме које могу бити изостављене, тј. поједини делови ФЈ могу бити факултативне природе (Деша 1984: 59). На пример у значењу „глатко и течно говори“: срп. *језик му лећи (као по доју)* – пољ. *język lata jak łopata*; „брбљати“: срп. *пружиати, пружити (пушиати, пушити) језик* – пољ. *rozpuścić język (jak bicz dziadowski)*; „оговарати кога“: срп. *разносиати, разнеати кога на (бабље) језике / по језицима* – пољ. (*obnosić, roznosić*) *kogoś na językach* или *strzepić (sobie) język (po próżnicy, darmo)* „брбљати; оговарати“ итд. У појединим речницима необавезни делови ФЈ или нису наведени или су наведени посебно као синонимни облици, а у одређеним речницима су издвојени на следећи начин: **а**) у облим заградама (5): РМС, РСАНУ; Скорупка; Бомба/Ћамска/Либерек, Бомба/Либерек; **б**) у угластим заградама (2): Матеша; Милднер Њецковски.

2.3.7. Видски парњаци глагола наведени су тако што је прво наведен несвршени, а затим свршени вид, а раздвојени су: **а**) зарезом (4): РСАНУ; Дорошевски; Бомба/Ћамска/Либерек, Бомба/Либерек; **б**) косом цртом (2): Оташевић; Подлавска/Швјонтек-Бжежињска; **в**) облим заградама (1): Скорупка; **г**) наведени су са квалификаторима *ipf.*, *pf.* (1): Матеша. У осталим речницима нису наведени.

27 Да напоменемо да се тилдом замењује „реч-одредница“ у синтагмама које су „више-мање устаљене или сасвим обичне“, али са ограничењима, па тако „тилда може да замени само први падеж једине (именице, заменице, броја)“ (Упутства чл. 104).

28 У тим речницима варијанте су наведене двојако, тако у РСАНУ одвојене су зарезом или заградама, нпр. *зла (погана) језика биати, зао (поган) језик имати*; у РМС одвајају се зарезом (*ујести се, узрести се за језик*), а понекад заградама код лексема са истом осномом, вероватно ради уштеде простора (*имати дуз(ачак) језик*); у РСЈ исто, нпр. *брусити, оштривати језик и биати везан(оз)а језика*.

29 Понекад и у угластим заградама, када је Скорупка назначио да је ФЈ ређе у употреби.

2.3.8. Када се глагол нађе у личном глаголском облику као конкретна контекстуална реализација (в. Николић 1975: 10–11), он се изражава реакцијом. Тако у речницима забележене су ФЈ у којима се остварује синтаксичка веза зависног типа (јер су то скупине двеју или више самосталних речи), тако да је у њима може бити реакција глаголског типа (то су ФЈ синтагматског глаголско-именичког структурног типа, нпр.: срп. *гржаићи језик за зубима (иза зуба)* – пољ. *trzymać język za zębami* итд.) и придевског типа (нпр. срп. *зао (јоџан, неоџран и сл.) језик* – пољ. *ostrzy, niepowściągliwy, zły, złośliwy* итр. *język* итд.). Реакција представља ознаку повезивања ФЈ у контекст, али не сматра се њеним чврстим чланом иако је њен саставни део (Дешић 1984: 56; Матешић IX). У речницима реакција се изражава: **а)** (не)одређеном заменицом, нпр. *сврби (не)коџа језик* (9): Дорошевски, Бањко, Шимчак, СЈП; Матешић; Скорупка, Бомба/Ђамска/Либерек, Бомба/Либерек, Подлавска/Швјонтек Бжежињска; **б)** заменицом у угластој загради (1): Оташевић; **в)** заменицом у наводницима (1): Милднер Њецковски; **г)** описно, попут примера, нпр. *сврби за језик* (1): РСМС; **д)** комбиновано, и заменицом и описно (2): РСАНУ, РСЈ.

2.3.9. ФЈ са лексемом *језик / język* могу се посматрати с аспекта припадања различитим језичким стиловима, јер је фразеологија обележена природом језичког слоја и раслојава се зависно од функционалног стила. Стилистичке и употребне вредности ФЈ у речницима су означене квалификаторима (в. табелу 1). ФЈ које нису маркиране, оне припадају општем лексичком фонду. У речнику Бомбе/Ђамске/Либерек нису употребљени квалификатори, а у СЈП, код Матешића³⁰ и Оташевића нисмо забележили ниједан, иако је наведено да се употребљавају квалификатори.

2.3.9.1. У речницима обележени су квалификаторима ФЈ које припадају научним стиловима или струкама и то су најчешће вишечлани термини. У РСАНУ са квалификаторима: *лингв.* уз лингвистичке вишечлане термине (нпр. *живи, мртви, књижевни језик*) и *бои.* за ботаничке термине (*волошки, вучји, змијски, свекрвин језик* итд.³¹), у РСЈ са *бои.*; код Шимчака са *geogr(aficzny).*, уз географски термин *język rutowski*; код Милднер Њецковског са: *wojsk(owy).* (*браћ, хвутаћ, доставаћ, лапаћ* *języka*), *med(yczny).* (*браћ соћ под језук* итд.) и *jęz(ykowy).* (нпр. *język pisany* итд.) и код Подлавске/Швјонтек Бжежињске са: *milit(army).* (нпр. *zasięgnać języka*).

2.3.9.2. Књижевно-уметнички стил обележен је код Милднер Њецковског са: *liter(acki).* (нпр. *chropowaty język*), *książk(owy).* (*giętki język* итд.) и *szt(uka).* (*język artystyczny* итд.) и код Подлавске/Швјонтек Бжежињске са: *bibl(ijny).* (*cięty/ostry język*) и *liter(acki).* (*ezorowy język*).

2.3.9.3. Публицистички стил обележен је код Милднер Њецковског са квалификатором *dzien(nikarski).* (*być na językach* „бити популарна особа, о којој се много прича у медијима“).

2.3.9.4. Пословни стил обележен је квалификатором *oficj(alne).* код Милднер Њецковског (*znać jakiś język (w mowie, w mowie i piśmie, czynnie, biernie, dobrze, słabo, źle)*).

2.3.9.5. Жаргонизми су обележени само у речницима пољског језика³² и то квалификатором *pot(ocznie).* код Дорошевског (нпр. *dostać się na język, na języki*),

30 Матешић не користи квалификаторе, али означава ФЈ које имају ироничну употребу.

31 У пољском језику нисмо забележили ниједан ботанички назив са лексемом *język*.

32 У речницима српског језика нису издвојени квалификаторима.

Бомбе/Либерек (*latać, biegać z wywieszonym językiem, jęzorem* итд.), а код Бањка су наведени пуним називом, а не скраћеницом, и груписани су под једном тачком (бр. 7) у одредници. Разговорном стилу припадају ФЈ са квалификатором *posp(olity)*. (*odmien(ny)* / *nieodmien(ny)*.) код Милднер Њецковског, нпр. *mieć coś na (końcu języka, języku)*.

2.3.9.6. ФЈ, које су маркиране у погледу ширине употребе, обележене су у појединим речницима. ФЈ конотативног значења, која пружају додатне информације и која с експресивне стране могу бити позитивно или негативно обојена, обележена су код РМС: *шаљ.* за синтагму *макаронски језик шаљивог карактера* и Милднер Њецковског: *obelż(ywu)*. (нпр. *chlapać (językiem, jęzorem, ozorem)*), *żart(obliwie)*. (нпр. *łapać kogoś za język*). ФЈ пренесеног значења посебно су обележена са квалификатором *przen(ośnie)*. код Дорошевског, нпр. *czerwone języki ognia lizały już strzechę*. У пољском језику обележене су ФЈ које су нискофреквентне, тј. које су ређе у употреби са квалификаторима *rzadziej* или *rzad(ko)*. код Дорошевског и Скорупке, нпр. *trzymać język na iwięzi, wodzy, smyczy, uździe; paść, pójść na język, na języki*. Такође, у речницима пољског језика (Дорошевски; Скорупка, Милднер Њецковски) обележени су архаизми и застареле ФЈ са квалификаторима *przestarz(ałe)*. или *daw(niej)*., нпр. *folgować językowi*.

2.3.10. Семантичке идентификације су у облику лексикографске дефиниције, такође, наведене на различите начине. Нису све ФЈ дефинисане, тако Скорупка термине и синтагме прозирног значења није наводио са значењем, а Бањко је у свом речнику дефиниције спајао са ФЈ, јер је желео да уклопи ФЈ у жив говор (в. табелу 2.).

2.3.10.1. Дефиниције су наведене на следећи начин: **а)** наводницима (7): Дорошевски, Шимчак, СЈП; Скорупка, Бомба/Ћамска/Либерек, Бомба/Либерек, Подлавска/Швјонтек-Бжежињска; **б)** курзивом (4): РМС, РСАНУ, РСЈ; Матеших; **в)** ситним штампаним словима (2): Оташевић; Милднер Њецковски.

2.3.10.2. Када једна ФЈ има више значења,³³ она су одвојена: **а)** бројевима (5): РМС, РСАНУ, РСЈ; Матеших, Оташевић; **б)** абecedним словима (5): Дорошевски, Шимчак, СЈП; Скорупка, Бомба/Либерек, **в)** симболом – црном тачком (1): Милднер-Њецковски.

2.3.11. Потврде и илустративни примери уз ФЈ, који сведоче о њеном функционисању, наведени су у следећим речницима (11): РСАНУ; Дорошевски, Бањко, Шимчак, СЈП; Матеших; Скорупка, Бомба/Ћамска/Либерек, Бомба/Либерек, Милднер-Њецковски, Подлавска/Швјонтек Бжежињска; а нису наведени у (3): РМС, РСЈ; Оташевић.

2.3.12. Податак о етимологији ФЈ изостаје у речницима. Код Бањка, Бомбе/Ћамске/Либерек и Бомбе/Либерек порекло ФЈ се помиње у предговору речника, нпр. Бањко каже да даје етимологију само код оних ФЈ, када ће помоћи кориснику да запамти њено значење или њену употребу, међутим ниједној ФЈ са лексемом *język* није објашњено порекло. Само код Подлавске/Швјонтек-Бжежињске дате су три напомене у вези са њиховом етимологијом: *trzymać/utrzymać język za zębami* (појављује се већ у XVII веку; срп. *држати језик за зубима*), *ezorowy język* (из књижевности, по античком писцу Езопу; срп. *езојов језик*) и *cięty/ostry język* (из Библије, Псалм 64, 4: *Oni ostrzą jak miecz swe języki, a gorzkie słowa kerują jak strzały*; срп. *имају оштар језик*).

33 Бањко, Бомба/Ћамска/Либерек и Подлавска/Швјонтек-Бжежињска нису забележили такве ФЈ.

2.3.13. Додатне информације у одредницама дате су код Бањка, Бомбе/Либерека и Подлавске/Швјонтек-Бжежињске (в. табелу 2). У Бањковом описном речнику, где је свака ФЈ пропраћена граматичком и синтаксичком квалификацијом, које су обележене скраћеницама, нпр. „6.5 Mówimy, że język się komuś płacze, kołowacieje lub staje kołkiem, jeśli osoba ta ma trudności z mówieniem, np. ze strachu lub zmęczenia“ наведене су следеће скраћенице: „FCZ NW NDK-DK [C] > popłatać, skołowacieć, stanąć“, тј. FCZ = forma czasownikowa, (глаголска синтагма), NW = niewłaściwy (неправи глагол), NDK-DK = niedokonany-dokonany (несвршени и свршени глагол) и [C] = celownik (датив). Код Бомбе/Либерека на крају обраде ФЈ налази се податак у облику формуле о правилној лексичкој колокативности (*schemat łączliwości leksykalnej*). Код Подлавске/Швјонтек-Бжежињске свака ФЈ је обележена скраћеницом, којом се означава да ли је израз (*zwrot*) или именичка синтага (*wyr(arzenie). rzecz(ownikowe).*).

3. Завршне напомене

3.1. Велики број ексцерпираних ФЈ са лексемом *језик / język* у оба језика указује на чињеницу да је именска компонента веома продуктивна.³⁴ Ексцерпиране ФЈ из српског и пољског језика показују велику подударност, што је, између осталог, и резултат заједничког порекла лексеме *језик / język* (од псл. *ęzyкъ*, в. СП 6: 110–113 s.v. *ęzyкъ (język)*). Посматрајући са семантичког становишта, велики број ФЈ са лексемом *језик / język* мотивисана су функцијом *језика* као говорног органа и тада изражавају појам „говорити“ – „ћутати“, односно изражавају појмовна значења, као што су: „бити брбљив, причљив“ (срп. *дуџ, дуџачак језик имаџи*, *дуџа, дуџачка језика биџи* – пољ. *mieć (za) długi język* итд.), „оговарати“ (срп. *биџи на језику (некоме)* – пољ. *być na językach / być wystawionym, parażonym na języki / dostać się, parażyć się na języki* / арх. *dać, wydać kogo*, ретко *paść, rójść na języki, na (ludzkie) języki* итд.), „заједљиво и оштро говорити“ (срп. *ошиџиџи језик* – пољ. *ostrzyć sobie język* на kogo итд.), „ћутати“ (срп. *дрџаџи језик за зубима, иза зуба* – пољ. *trzymać język za zębami* итд.), „бити у подсвести (некоме); не моћи се тренутно сетити нечега што се иначе добро зна“ (срп. *на врх, на врху језика биџи (сџајаџи, играџи) (некоме)* – пољ. *mieć coś na języku, na końcu języka* итд.), „наводити некога да каже оно што иначе не би желео да каже“ (срп. *за језик (џо) вуџи, џоџеџнуџи* и сл. (*некоџа*) – пољ. *rosiągnąć, rosiągnąć kogo za język* итд.) итд. Бројна су, такође, значења ФЈ, која су мотивисана значењем *језика* као средством споразумевања, нпр. у значењу „споразуме(ва)ти се, сложити се, slagати се, договорити се, договарати се“ (срп. *имаџи заједнички језик (с неким) / наџи, налазиџи заједнички језик* – пољ. *mówić (wspólnym, jednym, tym samym) językiem / mieć, znajdować, znaleźć z kim wspólny język*), „слабо, с муком говорити; тешко изговарати речи страног језика“ (срп. *ломиџи језик* – пољ. *łamać język* итд. и ту спадају синтагме типа: срп. *езоџов(ски) језик* – пољ. *egzowu język*) итд.

У овоме раду презентовали смо лексикографску обраду ФЈ са лексемом *језик / język* у укупно 14 дескриптивних и фразеолошких речника српског и пољског језика. Лексикографска обрада у речницима је методолошки условљена „конвенцијама усложеним за сваки конкретни речник посебно“ (Гортан Премк 1980: 113). Из тог разлога речници су по начину обраде разнолики, а наш задатак је био да

34 То закључује и у раду И. Црњак, у коме је приказала сликовитост и богатство ФЈ са компонентама, које су везане за поједине делове тела човека и унутрашње органе (Црњак 2002: 144–150).

опишемо њихове сличности и разлике. Анализирани речници се разликују по бројним техничким детаљима, али и по целокупној структури речника. А под структуром речника у теорији лексикографије „подразумева се научна реализација одређеног типа речника заснована на његовим реалним карактеристикама“ (Гортан Премк 1980: 107). Најуочљивије су разлике између дескриптивних и фразеолошких речника. У дескриптивним речницима врши се опис целокупне лексичке грађе језика, док у фразеолошким речницима обрађује се један њен део. Почетком друге половине XX века објављивани су речници, који су имали за циљ да забележе све постојеће лексеме и изразе (РСАНУ; Дорошевски; Скорупка). Како у савременој лексикографији постоји потреба да се стално економише са простором, у неким речницима се због уштеде простора не наводе потврде (нпр. у описним речницима: РМС, РСЈ, Шимчак и СЈП и у „малом“ фразеолошком речнику Оташевића). Међутим, илустративни примери су веома значајни, јер читаоцима указују на контекст у ком се користе ФЈ и које су њене семантичке могућности. Такође, издвајамо описни речник Бањка, који се разликује од осталих по изгледу одредница, по навођењу дефиниција итд., јер је аутор користио педагошке речнике, као узор по коме је креирао изглед свога речника. Новији фразеолошки речници у свом саставу имају индекс (Милднер Њецковски, Подлавска/Швјонтек Бжежињска), који врши функцију својеврсног речника синонимних изрза и који је од изузетне користи за корисника. Фразеолошки речници требало би, такође, да поседују историјско-етимолошке напомене (као код Подлавске/Швјонтек Бжежињске), јер „на основу података о пореклу фразеологизма могла би се стећи тачнија слика о националном фразеолошком корпусу“ (Мршевић Радовић 2002: 241).

Без обзира на структуру речника, крајњи циљ сваког речника јесте да број речи односно изрза приближно одговара целокупном лексичком богатству датог језика, а „богатство лексичког фонда зависи од богатства прикупљене грађе“ (Гортан-Премк 1980: 107). Изрази „čvrsto vezane strukture“ било ког језика „на специфичан начин одражавају и илустрирају тип мишљења, однос према стварности, повјесне reminiscencije, vezu s okolnim svijetom i još mnogo toga“ (Менац 1978: 219). У ФЈ са лексемом *језик / języк*, ексцерпираних из речника, огледа се стварност и богатство српског и пољског језика.

Табела 1

I Укупан број наведених ФЈ и у заградама од тога број вишечланог термина (синтагми); II Питање места обраде, да ли су уз ФЈ наведене упућенице? III Да ли су употребљени квалификатори? IV Да ли су наведени илустративни примери? V Да ли су наведени подаци о пореклу?

Речници			I	II	III	IV	V
дескриптивни	српског	РМС (1967)	45 (4)	+	+	-	-
		РСАНУ (1973)	88 (36)	+	+	+	-
		РСЈ (2007)	39 (12) ¹	-	+	-	-
	пољског	Дорошевски (1961)	38 (7)	-	+	+	-
		Бањко (2000)	24 (2)	+	+	+	-
		Шимчак (2002)	30 (7)	-	+	-	-
		СЈП (2010)	18 (5)	-	+	-	-
фразеолошки	српског	Матешић (1982)	139 ²	+	- ³	+	-
		Оташевић (2007)	15	-	+	-	-
	пољског	Скорупка (1977)	59	-	+	+	-
		Бомба/Ѓамска/Либерек (2000)	13	+	-	+	-
		Бомба/Либерек (2002)	20 (1)	+	+	+	-
		Милднер Њецковски (2003)	105 (36)	-	+	+	-
		Подлавска/Швјонтек-Бжежињска (2009)	18 (2)	+	+	+	+

Табела 2 Приказана је једна ФЈ у свим коришћеним речницима као пример

<p>РМС (1967) држати ~ за зубима (иза зуба), на узици, у топлу а) <i>пазиши на своје речи</i>; б) <i>шушети, ћушати, уздржавати се од говора</i>;</p>
<p>РСАНУ (1971) држати језик за зубима, иза зуба в. <i>зуб¹ изр.</i> <i>зуб¹ изр. држати језик за зубима, иза зуба не говориши ником ништа, ћушати.</i> — Само морате бити паметни и држати језик за зубима (Бен. 5, 73). Мора да си шарао и бушкао и сигурно нијеси могао да држиш језик иза зуба, па су те зато овамо довели? (Лал. 1, 135).</p>
<p>РСЈ (2007) држати ~ за зубима (иза зуба) <i>не говориши, ћушати, не одавати шајну о нечему.</i></p>
<p>Дорошевски (1961) Δ Trzymać język za zębami (rzadziej: trzymać język na uwięzi, wodzy, smyczy, uździe) »milczeć, nie odzywać się niepotrzebnie, dochować tajemnicy«: Powierzyłbym ci niejedną tajemnicę, ale nie wiem, czy potrafisz trzymać język za zębami? Kłos. <i>Wiosna</i> 7. Wolarze nie trzymali także języka na uwięzi i nic nie zostawiali na potem, cokolwiek mieli do powiedzenia, jeno sypali wszystko jak popadło. Grusz. <i>An. Żak</i>. 41. Tsss! – syknął stary ostrzegająco (...) Czuj, bracie, i język na uździe trzymaj. Gomul. <i>Mieszczka</i> 82. Miejże więc język na smyczy, a nie mów drugi raz tego, co nie do rzeczy. Kaczk. <i>Anunc. I</i>, 308. Trzymano przy nim na wodzy (...) język; ale za to pozwalano mu gadać o bliźnim, co mu ślina do gęby przyniosła. Korz. <i>J. Spek</i>. 77.</p>
<p>Бањко (2000) 7.8 Mówimy, że ktoś trzyma język za zębami, jeśli dochowuje tajemnicy lub milczy. <i>Potrafisz trzymać język za zębami?</i> FCZ NDK-DK > utrzymać</p>
<p>Шимчак (2002) ◇ Trzymać język za zębami «milczeć, nie odzywać się niepotrzebnie, dochowywać tajemnicy»</p>
<p>СЈП (2010) Δ Trzymać j. za zębami «milczeć, dochowywać tajemnicy»</p>

Матешин (1982)

držati ipf. jezik za zubima (iza zuba) šutjeti.

Kako ne znam držati jezik za zubima, začas su svi doznali da se u honorarne učitelje spremam. – Raos. 1.

Kad je posrijedi ideologija, bolje je držati jezik za zubima. – Kušan. J./Kušan I 1.

... Joja drži jezik za zubima, Joju su prebili, razumiješ li ... Krleža 12.

Švejk, životinjo jedna, sto mu gromova, držite jezik za zubima! – Jonke 1., Građa.

Budite pametni i držite jezik iza zuba. – Red.

Mora da si šarao i buškao i sigurno nijesi mogao da držiš jezik iza zuba, pa su te zato ovamo doveli? – Lalić 1, Građa.

Оташевић (2007)

држати језик за зубима (иза зуба) ћутати; суздржавати се од говорења (из страха, опреза и сл.), пазити на своје речи.

Скорупка (1977)

42. Trzymać j. za zębami [rzadziej: na wodzy, na uwięzi, na smyczy, na uździe] *«nie odzywać się niepotrzebnie; dochować tajemnicy»*: Trzymano przy nim na wodzy [...] język; ale za to pozwolono mu gadać o bliźnim, co mu ślina do gęby przyniosła. *Korz. J. spek. 77.*

Бомба/Ћамска/Либерек (2000)

8. trzymać język za zębami «milczeć, nie odzywać się niepotrzebnie, dochować tajemnicy»: Tymczasem zjawił się Prusak. Powiedział, że za chwilę przyniosą jedzenie. Będą pierogi, piwo i sporo mięsa. Trzeba się dobrze najeść, bo droga przed nimi daleka. Zapowiedział też karczmarzowi w imieniu księcia, by trzymał język za zębami, jeśliby kto o nich pytał. Ma milczeć. *Terlecki, Drabina Jakubowa 103.* Interesuje mnie tylko to, kim jest teraz. A tobie radzę, abyś trzymał język za zębami. *Terlecki, Romans 136.* Sądzę, że po doświadczeniach ostatnich lat Polacy nie nauczyli się trzymać języka za zębami, jest to pozytywne osiągnięcie, świadczące o wzroście poczucia suwerenności, godności osobistej i pewności siebie. *P 1985/9/16.* Znam również przypadki, gdy piłkarz nerwowy, pobudliwy, nie umie trzymać języka za zębami, ale grający fair, nie wytrzyma, gdy przeciwnik ciągle go fauluje i wybuchnie wtedy jakimś niestosownym odezwaniami się. *Wiad 1979/8/11.* Marioli zwierzałam się często, a ona trzymała język za zębami, lecz pewnego dnia powiedziała jej, że poznałam bardzo przystojnego chłopca. *EP 1976/65/8.*

<p>Бомба/Либерек (2002)</p> <p>15. trzymać język za zębami «milczeć, nie odzywać się niepotrzebnie; pilnować się, by czegoś nie wygadac, nie zdradzić, dochować tajemnicy»: Zobaczymy, pomyślimy – mruzczał w zamyśleniu. – W każdym razie radzę trzymać język za zębami. Nic nikomu. Cicho sza. Jak będę kogoś potrzebował, wezwę. <i>Ratjczak, Obcowanie</i> 154. Więcej nic mu nie powiedziałam. – A mogłaś? – Tak, coś by się dało jeszcze powiedzieć. – mówiła z uśmiechem. – Ale wolałam trzymać język za zębami. <i>Hen, Afrodyta</i> 174. Tymczasem zjawił się Prusak. Powiedział, że za chwilę przyniosą jedzenie. (...) Zapowiedział też karczmarzowi w imieniu księcia, by trzymał język za zębami, jeśliby kto o nich pytał. Ma milczeć. <i>Terlecki, Drabina Jakubowa</i> 103.</p> <p>kto + trzyma język za zębami</p>
<p>Милднер Њецковски (2003)</p> <p>95. trzymać język za zębami • nie wyjawiać tajemnicy; też: nie odpowiadać na zbyt docieklive pytania: <i>Masz trzymać język za zębami, żeby mama się o tym nie dowiedziała. Jak będziesz trzymała język za zębami, to nic ci nie zrobią.</i></p>
<p>Подлавска/Швјонтек-Бжежињска (2009)</p> <p>trzymać/utrzymać język za zębami – ‘milczeć, nie wypowiadać się’; zwrot, liter. –występuje już w XVII w.; <i>Że jest cnota nad cnotami/trzymać język za zębami.</i> – НМ; <i>Ta kobieta powinna też przejść szkolenie, jak zachowywać się publicznie, co należy rozumieć jako umiejętność trzymania języka za zębami.</i> – SE; <i>Albo niech przedstawi dowody, albo niech trzyma język za zębami.</i> – Radio Zet; <i>Jakoś nie udaje się utrzymać języka za zębami. Nawet jeśli przyjaciel powierzył mu tajemnicę, nie udało się zatrzymać jej dla siebie.</i> – „Victor J”; EL.</p>

Литература и извори

Бањко: *Inny słownik języka polskiego*, A–Ō, reaktor naczelny Mirosław Bańko, Warszawa: PWN, 2000.

Бомба/Ѓамска/Либерек: S. Bąba, G. Dziamska, J. Liberek, *Podręczny słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa: PWN, 2000.

Бомба/Либерек: S. Bąba, J. Liberek, *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Warszawa: PWN, 2002.

Гортан Премк 1980: Д. Гортан-Премк, О граматичкој информацији и семантичкој идентификацији у великом описном речнику, *Наш језик*, XXIV/3, 107–114.

Дешић 1984: М. Дешић, Критеријуми за одређивање фразеологизама у рјечницима савременог српскохрватског језика, *Лексикографија и лексикологија*, зборник радова, Нови Сад– Београд: Матица српска, Одељење за књижевност и језик, Институт за српскохрватски језик, 53–65.

Дорошевски: *Słownik języka polskiego*, redaktor naczelny Witold Doroszewski, zastępca redaktora naczelnego Stanisław Skorupka, tom I–XI, Warszawa: Polska Akademia Nauk, 1958–1969.

Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.

Матешић: J. Matešić, *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: IRO „Školska knjiga“, 1982.

- Менац 1978: А. Менац, Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije, *Filologija*, 8, Zagreb, 219–226.
- Милднер Њецковски: Р. Müldner Nieckowski, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa: Świat Książki, 2003.
- Мршевић 1982: Д. Мршевић, О критеријима који одређују место обраде фразеологизама у речнику, *Лексикографија и лексикологија*. Зборник реферата, Београд–Нови Сад, 141–148.
- Мршевић Радовић 2002: Д. Мршевић Радовић, Актуална питања српске фразеографије, Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе – Међународни научни скуп о лексикографији и лексикологији, Нови Сад: САНУ, 233–242.
- Николић 1975: Б. М. Николић, Основни типови фразеолошких обрта у савременом српскохрватском језику, *Наш језик*, књига XXI, св. 1–2, Београд, 7–13.
- Оташевић: Ђ. Оташевић, *Мали српски фразеолошки речник*, Београд: Алма, 2007.
- Подлавска/Швјонтек Бжежињска: D. Podlawska, M. Świątek-Brzezińska, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, Warszawa - Bielsko-Biala: Park Edukacja, 2009.
- Поповић 1980: М. Поповић, О фразему и замјенљивости његових елемената, *Iz frazeološke problematike*, Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta, 47–55.
- РСМ: *Речник српскохрватскога књижевног језика*, 1–6, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, 1–18, Београд: Српска академија наука и уметности, 1959–2010.
- РСЈ: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска, 2007.
- СЈП: *Słownik języka polskiego*, Warszawa: PWN, 2010.
- Скорупка: *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, A–P, redaktor naczelny Stanisław Skorupka, Warszawa: Wiedza powszechna, 1977.
- Скорупка 1988: S. Skorupka, Pojmowanie frazeologii w historii leksykografii polskiej, *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej*, IV, Wydawnictwo PAN.
- СП 6: *Słownik prasłowiański*, pod red. F. Sławskiego, Wrocław etc. 1991.
- Станојчић / Поповић 1994: Ж. Станојчић, Љ. Поповић, *Грамађица српскога језика*, Треће, прерађено издање, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Упутства: Упутства за обраду РСАНУ, за интерну употребу, Институт за српски језик, Београд.
- Црњак 2002: И. Црњак, Прилог лексичко-семантичкој анализи фразеологизама за квалификацију човека, *Прилози проучавању језика*, 33, Београд, 133–153.
- Шимчак: *Słownik języka polskiego*, A–K, redaktor naukowy prof. Mieczysław Szymczak, Warszawa: PWN, 2002.

LEXICOGRAPHIC PROCESSING OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH LEXEMES ЈЕЗИК / JEZYK IN DESCRIPTIVE AND PHRASEOLOGICAL DICTIONARIES OF SERBIAN AND POLISH LANGUAGE

Summary

This paper analyzes the phraseological units with lexemes *језик / jezyk*. The corpus was excerpted from 14 descriptive and phraseological dictionaries of Serbian and Polish languages. The aim of this paper is to point out similarities and differences in the lexicographic processing of phraseological units in these dictionaries. In the analysis, our aim is to describe component parts of selected entries and lexicographic tools for the modeling of these phraseological units. Finally the paper presents two tables.

Key words: phraseology, phraseological units, lexicographic processing, Serbian, Polish language